

de cultură orală. I. Datcu consemnează împlinirea a 150 de ani de la nașterea lui Iuliu Zanne, cel care a publicat în zece volume masive cea mai cuprinzătoare colecție de proverbe ale românilor. Și pentru a ne lămuri asupra pasiunii pentru folclor a inginerului de la căile ferate, aflăm că tatăl lui, inginer și el, a avut pasiuni similare, a colaborat și a fost redactor la publicații literare, a scris el însuși poezii și a tradus texte poetice ale altora.

Articole comemorative sunt dedicate lui Moses Gaster, autorul primei lucrări de sinteză asupra folclorului românesc, G. Dem. Teodorescu, Dora D'Istria, Dumitru Stăncescu, S. Fl. Marian. Practic, nu există lucrare de seamă, nici

autor cu contribuții remarcabile, care să nu fie prezent în această lucrare. Și, pentru a nu-i nedreptăți pe contemporanii aflați departe de țară, dar apropiați sufletește de cultura ei, volumul cuprinde materiale analitice care privesc lucrările unor Paul H. Stahl, Paul Petrescu, Ioana Andreescu, Florica Lorinț, alții încă.

La capătul lecturii poți spune fără teamă de a greși că tot ce mișcă în spațiul culturii populare românești se află sub ochiul scrutător al lui Iordan Datcu.

CONSTANTIN ERETESCU
Providence
SUA

ADRIAN DINU RACHIERU. *Poeți din Basarabia*. – București – Chișinău, Editura Academiei Române – Editura Știința, 2010, 678 p.

Constelația „Poeți din Basarabia” prin telescop sociologic

Antologia *Poeți din Basarabia*, Editura Academiei Române – Editura Știința, București – Chișinău, 2010, 677 p., semnată de profesorul și criticul timișorean Adrian Dinu Rachieru, este o creditabilă oglindă evaluativă, suficient de distanțată pentru a reflecta cu lumina ei, în mod echitabil, toate generațiile poetice, care au evoluat în literatura din stânga Prutului, începând cu Mateevici și ajungând la Aurelia Borzin. Până la integrarea în câmpul de valori estetice românești, viziunea sociologică este poate cea mai relevantă pentru poezia care „își păstrează, prin memoria etnică, rădăcinile arheale românești dar care, sub «teroarea Istoriei», e bântuită de o «conștiință sfâșiată», căutându-și specificitatea” [1, p. 7]. O metodologie mai

potrivită pentru a crea o imagine încheată a unui veac de poezie românească din Basarabia este greu de imaginat, mai ales că acest teritoriu (geopolitic, spiritual, cultural) a fost expus ritmic la inserțiile și fracturările Istoriei. Cel mai bun rezultat ar fi o colecție neomologabilă de destine poetice, indicând o „coexistență a valorilor”, ferită de alte etichetări unice și univoce, fie elogioase sau dimpotrivă depreciative, decât aceea de „basarabeană”, acceptată convențional de mai mulți.

Amintim că ipoteza sociologică de lucru constă în studiul operei și a literaturii în ansamblu din perspectiva contextului de civilizație, a codurilor care le-au generat. Potrivit susținătorilor acestei grile de interpretare, Bonald, Brandes, Bourdieu,

Escarpit, Goldman sau Orecchioni, literatura este o expresie a societății și loc de manifestare a istoriei. E adevărat, riscul de a neglija specificul literar, tratând opera ca document social, a urmărit întotdeauna această abordare. La fel de adevărat e că acest pericol de deformare a operei literare nu a putut fi evitat nici de promotorii celeilalte extreme, care au optat pentru critica estetismului autonom, frizând anistoricul și narcisismul și promovând idealul de operă estetică. Poziția lui Adrian Dinu Rachieru, anunțată în sugestivul argument „Cum citim literatura basarabească?”, este formulată în sensul aforismului clasic despre adevărul care se află undeva la „mijloc”. Orice text literar servește simultan categoriile general-umane, dar și gustul estetic al epocii. Iată de ce, obiectul de studiu, poezia basarabenilor, suportă o reevaluare cu „dublă contextualizare” atât estetică, presupunând situarea în interiorul ei, cât și din punct de vedere a condițiilor istorice în care a apărut. Această dublă finalitate dictează o selecție riguroasă a autorilor și a textelor antologate, după criteriile unei Istории critice și, în același timp, deliberat „îngăduitoare”.

Criticul literar cerne și discerne, iar sociologul organizează materialul după aspecte extrinseci: pornind de la anul nașterii scriitorului antologat și în funcție de cota „de succes” în peisajul literar basarabean. Cuprinsul înșiră nume de „soliști”, care încap în „serii decenale”, evitând omologarea și axiologia de grup sau după criteriul generaționist. Comentariile proprii asupra textelor sunt însoțite de dosare ale receptării și sunt probate dialogic cu referințe la exegeții „care contează” a acestor fenomene. Toate împreună au creat într-adevăr un mediu oportun dezbaterilor care nu au întârziat să apară după publicarea antologiei. Dar și/tocmai această receptare „în răspăr” a confirmat inerent importanța proiectului.

Adrian Dinu Rachieru își prefigurează retorica și strategiile discursive de abordare a procesului literar basarabean încă de pe timpul redactării

studiului *Bătălia pentru Basarabia* (2002). Privind denumirea „basarabească”, se preferă din start semnificația pe care o dă Eminescu: „A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii rusești” [2, p. 8]. În contextul în care războiul propagandistic, cultivând „isteria antiromânească”, nu pare a pierde din forțe, intelectualii români sunt obligați să vină cu replici convingătoare pentru a realiza în plan cultural ceea ce demnitarii nu au reușit în plan politic – „unirea profundă”, „edificarea unui spațiu cultural comun”. Or, Basarabia literară rămâne în continuare „o Atlantidă; nu și o provincie fără literatură”. Recuperarea acestui sector nu trebuie să fie un gest „filantropic” și nici „publicitar”, căci „Văzută din exterior, examinată cu ochi critic neindulgent, supusă aceluiași etalon, literatura basarabească intră într-un firesc circuit axiologic; implicit concurențial, scuturându-și «colbul estetic»”. Mai mult decât atât, „Faimosul decalaj, întârzierea în etic, vibrația mesianică sunt nu doar explicabile ci și justificate; răspundeau unor nevoi sufletești, tămăduindu-i pe cei care se împotriveau *mankurtizării*, întreținând o rană deschisă; pregătind apoi saltul estetic și racordul cultural, înțelegând că îndemnul spre o dicțiune contemporană nu se rezumă la a ține pasul (dezinvolt) cu modelele bucureștene ori a beneficia de o privire indulgent-adjectivală, uitând tocmai condiția specifică a acestei literaturi” [2, p. 18]. „Bătălia” pentru Basarabia este deci, în primul rând, culturală.

Antologia apare ca o continuare firească a obiectivului de „restabilire a întregului”, de data aceasta a întregului poetic. Trecută printr-un examen critic, excluzând deopotrivă complezența sau reticența, se va vedea că producția lirică basarabească își aduce contribuția la îmbogățirea literaturii române prin mai mult de 100 de autori. Spre exemplu, la configurarea formulei artistice a luptei pentru identitatea națională și limba română

basarabeni au avut un cuvânt greu de spus, începând cu primul său profet – Alexei Mateevici. A sa „vibrantă odă închinată limbii, o poezie-manifest, un veritabil discurs identitar” funcționează reiterat ca o „reacție nucleară” asupra celor neconvertiți la alte religii decât la cea a limbii române. „Bornă axiologică”, „semnal de alarmă”, oda lui Mateevici este, din păcate, mereu actuală și nu poate fi ignorată sau etichetată drept regionalist-vetustă, cum nu pot fi izgonite ca o nălucă inestetică a trecutului poezia profetico-vindicativă a lui Pan Halippa sau cea tradiționalistă, rapsodico-biblică a lui Ion Buzdugan. Din simplul motiv: structura anunțată de ei, vrem sau nu, o regăsim și în interbelic, și după război, și în anii perestroikăi, ori de câte ori poezia noastră parcurge inevitabilul drum „de tranziție” flux-refluxică românească, mimând hora Istoriei („doi pași înainte și doi înapoi, căci așa se joacă hora pe la noi”).

Nu încapă vorbă, tendința de sincronizare și modernizare a funcționat benefic-centrifugal mai întotdeauna, făcându-se vizibilă în perioade mai favorabile de deschidere națională. Odată atenuat pericolul dezagregării naționale, poezia mesianică cedează, imperativul racordării la arta Occidentului reintrând în forță. În perioada interbelică modelajul modernist salvează o parte a poeziei lui Liviu Deleanu, Emilian Bucov, Bogdan Istru, Nicolae Costenco, George Meniuc și impune în palmaresul liric basarabean (vai, nu și la nivel oficial) pe cea a lui Alexandru Robot, Paul Mihnea. Poezia femeilor nu face un continent aparte, funcționând complementar cu cea a colegilor de breaslă și râvnind la fel, într-un ciudat melanj, sincronizarea. Înfipte în tiparele convenției clasicizante, poezia femeilor s-a deschis spre reformare, dovadă incontestabilă fiind creația Magdei Isanos, dar și cea a Olgăi Vrabie, Liubei Dimitriu sau Lotis Dolenga.

Tranzițiile regresive sunt și ele relevante, propunând modele în negativ de tributari ideologici sau, dimpotrivă, de firi puternice, subversive, dinamitând

carnavalește Puterea. Este momentul unor „moșteniri confuze și controversate” de unde extragem, spre exemplu poezia „gospodărosului” „virusat ideologic” Andrei Lupan, care a fost și inițiatorul proiectului Aleea clasicilor din parcul central al Chișinăului. La fel de amestecată este și poezia lui Valentin Roșca, „poet vulcanic” al artificiei manierist, dar, în același timp, „trompetist” al bolșevismului literar. Nu în ultimul rând stă poezia lui Petru Zadnipru, autorul cunoscutelor versuri despre structura râsu-plânsu a moldovenilor care în petreceri „La un colț de masă plâng/La alt colț de masă cântă”. Nevoiți a-și consuma viața într-un regim nemilos, poezii găesc totuși, atunci când își propun, soluții de rezistență. Confiscările în visătorie, folclor, poezie pentru copii, universul mic al casei părintești și manierism prefigurează zonele de repliere, evadare din ideologic și întoarcerea la estetic a poezilor anilor '60. Între sentimentalism și ironie pendulează Aureliu Busuioc, iar Vasile Levițchi rămâne un „romantic contemplativ”. Excepție fericită face doar „plecatul în lume” Eugeniu Coșeriu, care și-a putut permite blamatele de sovietici „influențe burgheze” din zona ludicului, hazardului și absurdului.

Resurecția lirică se produce fără gesturi eroice, prin revizitări a decadentismului modernist. Semnificativ este debutul liric al lui Vladimir Beșleagă, purtând un „aer funebru” închis într-un „ulcior cu vise și lacrimi” sau al „neliniștitului” cineast Emil Loteanu. Pentru estetic pledează, mai mult sau mai puțin compromiși prin poezia tributară, „ironicul-sentimental” Arhip Cibotaru, poetul „candorii și al purității” Vitalie Tulnic, „lirosorul” Victor Teleucă, confesivul dedublat Pavel Boțu, ruralistul Ion Bolduma, militantului Ion Vatamanu, poetul gnomic Gheorghe Vodă, umoristul Petru Cărare, autorul unei „poetici a pietrei” Anatol Codru sau „angajatul civic” Dumitru Matcovschi. O figură notorie în acest cadru al revitalizării esteticului o face Grigore Vieru, „poet-simbol”, „legendă vie”, „cel mai popular, foarte iubit, având

numeroși cititori”, pe care i-a crescut. Fiind „fruntașul șazecismului basarabean”, Grigore Vieru impune, de fapt, o formulă de sinteză a unui veac de poezie basarabeană, care subsumează linia patetică „oracular-mesianică (în filiația Mateevici-Goga)”, dar și linia poeziei gnoseologice și a explorărilor metafizice, a epifaniilor și a plonjărilor în „timpului sacru”.

Dacă pleiada „copiilor anilor ’30” are meritul istorico-estetic de a fi „ventilat atmosfera”, atunci promoția „Ochiului al treilea” a produs o spectaculoasă sincronizare „rizomică”, firească în contextul slăbirii chingilor ideologice și extrem de benefică pentru dezvoltarea organică a întregului fenomen. Eșantionul de valoare a acestui deceniu literar îl formează, în primul rând, caleidoscopul poetic aliniat „trendului liric” dabijian, definit prin beatificarea Universului, zeificarea trăirii, „plombând simboluri romantice, adolescente, explorând peisajele sufletului, îmbrățișând viziunea mitizantă”. Dincolo de tonalitățile oraculare, poezia lui Nicolae Dabija are un virulent nerv publicistic, justificabil sociologic, pe care nu l-au putut evita nici colegii de mișcare națională. Neîndreptățiți oarecum în istoria receptării, plasați sub condiția harului pe care îl au, i se par lui Adrian Dinu Rachieru unii scriitori asupra cărora atenționează, prezicându-le posibile demersuri reparatorii. Luciditatea și erudiția, cultura livrescă, trimerile la mitologia lumii din poezia lui Anatol Ciocanu, Ion Hadârcă, Andrei Țurcanu sau Leo Butnaru merită toată atenția exegeților contemporani. Cum ar trebui învrednicită cu mai multe comentarii poezia semnată de Nicolae Esinencu sau cea a lui Eugen Cioclea, căci, în materie de poezie a unor „revoltați” structurali, legați invizibil de avangarda secolului al XX-lea, nu ne prea putem lăuda de „supraproducție”, ca să ne permitem luxul de a o spune cu jumătate de gură.

Bine răspândit în sol, rizomul a generat o nouă sensibilitate – și, în consecință, „reformarea paradigmei” poeti-

ce. E vorba, am adăuga, de o mai intensă și conștientizată *sensibilitate a inovației*, care, în cele mai importante sectoare, se suprapune pe gustul postmodernității sau pe cel al optzeciștilor de peste Prut. Cea mai reprezentativă poezie a anilor ’80 se arată a fi a unor poeți cu „identitate multiplă” și „impură”, fiind simultan și moderniști, și metafizici, și profeți ai noii lumi, și textualiști, și ironici, și... Atmosfera și inventivitatea lingvistică optzecistă ale poeziei lui Arcadie Suceveanu nu contrazice „volutele romantice”, nostalgia ingenuității, „cinstirea metafizicului” și tablourile sale suprarealiste. Oroarea de înregimentări îl determină pe Nicolae Popa să se manifeste diferit și să atragă comentarii contradictorii, cum ar fi „textualist temperat”, suprarealist denunțând, în regim imaginar, tarele contemporaneității sau, de ce nu? – definiția de „hiperlucid sentimental”. Și Teo Chiriac respectă până la un punct „mărcile” optzecismului, poeziile sale, fiind vegheate de o pedantă luciditate omniprezentă, ce lasă să se întrevadă aventura cunoașterii, dezvăluindu-și „fințiala rană” și „simțurile descheiate”.

Pentru a înțelege resorturile ironiei, ale accentelor pamfletare, acide, pe alocuri, ale lui Adrian Dinu Rachieru atunci când comentează poezia experimentală, „alura bolnăvicioasă” a tehnicilor textualiste mimetiste, inteligența artizanală desenând „flori de gheață” sau scriitura *jouissance*, facem apel la reflecțiile domniei sale expuse în studiul *McLumea și Cultura Publicitară* (Editura Augusta, Artpress, Timișoara, 2008) [3]. Solidarizându-se cu critica postmodernului, sociologul atenționează asupra efectelor nocive ale reciclării culturale infinite și ale hedonismului consumerist, ce pot duce la standardizarea internațională a stilurilor de viață și, în consecință, la uniformizarea, omogenizarea și pierderea identității (ceea ce s-a numit „mac-donaldizare”). Ținte ale ironiei devin ispita distrugerii sensului în vârtejul relativismului, alienarea, atomizarea eului rațional, idealul indeterminării, ilustrate și

promovate de poezia manieristă, tributară „intelectualismului devitalizant, cu însăilări textuante și simulacre, sufocând combustia lirică”. De aici și insistența pe diferență și pe stilul personal, pe contribuția conținutistă a poezilor, în detrimentul „ideologiei corporative”, justificate de nevoia racordării la postmodernismul occidental. Nici chiar Vasile Gârneț, un declarat membru al grupului optzecist „de comando”, nu corespunde, potrivit criticului, semnamentelor optzecismului-standard, urmând o poetică a „stării” (angoase, obsesii), pendulând între luciditate și vis. O poezie a esențelor, „cultivând enunțuri cu iz aforistic” și refuzându-și „perfuziile de extaz”, semnează Călina Trifan, iar Grigore Chiper, dincolo de emulația tehnică, demonstrează o apetență pentru detaliu și banalul cotidian, eludând, e adevărat, efuziunile liricoide. Nu se pliază „rețetarului epocii (postmoderne)” nici Traianus, fracționat de atracțiile alternative ale tanscendentului și imanentului, care generează poezia unui „existențialism suferitor”, nici Valeriu Matei, poetul „armoniei vibrațiilor sonore” și a muzicii sferelor, în descendență nichitiană.

În postura criticului literar, Adrian Dinu Rachieru nu renunță deci la poziția reprobatoare a sociologului față de unul din idealurile postmodernismului care proliferă, în plan cultural-artistic, experimental dus până la uzură, reproducerea mecanică a operei de artă și omogenizarea estetică. Atenția este sporită atunci când vine vorba de poezia unor scriitori-teoreticieni, aflați „cu arme și bagaje, în tabăra postmoderniștilor” declarați. Comentariul precaut al poeziei lui Emilian Galaicu-Păun, poetul care uzează din plin de apanajul textualist și experimental, este explicabil. Atestând un discurs „radical”, care „suferă de hiperintelectualism”, „vampirism” și „histrionism”, criticul subliniază totuși „împăcarea” acestora cu probleme de fond ale basarabenilor. Prin reiterarea „epopeică a destinului cristic” și „prin cumulumul durerilor ontologice privind destinul identitar” poezia sa prefigurează un „paralelism sfâșietor cu

tragismul istoriei basarabene”. Contradictorie și mai greu explicabilă ar fi, în această schemă de gândire, aprecierea poeziei lui Mircea V. Ciobanu, ale cărei mărci sunt „fragmentarismul, laxismul, ambiguitatea, jocurile de limbaj, butaforia și, desigur, ironia”, susținerea „fantezei intertextuale” și a „dezinhibării combinatorii”, producând un „delir semantic”, spre exemplu, în cazul lui Adrian Ciubotaru, precum și lauda textelor lui Ghenadie Nicu, care stârnesc „doar emoții intelectuale”. De fiecare dată, descoperind fondul liric al unei poezii captivate de sirenele „haosmosului postmodernist”, criticul jubilează un poet valoros cu o formulă aparte. Nicolae Leahu semnează o poezie care „anunță invazia absurdului, lipsa de identitate într-un spectacol existențial brownian”, sugerând, în linie bacoviană, sentimentul golului, șocul absenței, disoluția și degradarea. Totodată, discursul liric este mereu „scăldat de o inteligent-salvatoare autoironie”.

Într-un context „vestind glaciațiunea lirică”, în care apar grabnic „textieri înrolați unei industriose conduite mimetice”, doamnele poeziei basarabene nu divorțează fără rezerve de tradiția liricii feminine, fiind deschise inovării. Irina Nechit cultivă „evadările în fabulos, purtând amprenta unui suflet bovaric”, poezia ei explorând anxios fie „lumea de dincolo”, fie „lumea de aici” pe dimensiunea decriptării condiției de femeie. În răspăr cu feminismul deliricizant în vogă, Eugenia Bulat creionează pe „cerul femeii”, redescoperind „feminitatea, «taina rodirii», tandrețea maternă, divinul și «sfânta germinare»”. Între senzualitate și reflecție, „surdinizând clocotul unui vitalism vizitat de îndoieli și spaime, câștigând sensul tragicului”, oscilează poezia Aurei Cristi, iar Lorina Bălțeanu versifică cu lejeritate în „regatul domesticității”. Cu o „irepresibilă tendință spre ludism și discursivitate” poezia Mariei Șleahțișchi ne invită într-o călătorie în lumea copilăriei, iar Margareta Curtescu „își retrăiește *viețile* ascultând vaierul vocilor, urmărind șirul chipurilor uitate ori freamătul umbrelor, desfoliind tăceri

și descoperind, cu ajutorul vagabondului-chiromant, «vise antologice».

Prevenind într-un fel căderea definitivă în plasa „subculturii fără frontiere”, subiacentă, din păcate, globalizării (criticată virulent în studiul *McLumea și cultura publicitară*), Adrian Dinu Rachieru disprețuiește violențele de limbaj ale nouăzeciștilor și, mai ales, tendința acestora de a consemna cotidianul „miasmatic”, cultivând dezinhibarea, „acea frenetic-impudică *spunere de tot*”. Or, nu inconformismul e blamabil, ci faptul că „sub steagul lui defilează cei care au declarat război pudibonderiei, aruncând, șocant, pe piața literară, stihuri licențioase”. Nu ar trebui să catalogăm aceste reticențe drept efectele unui „conflict între generații”, cu atât mai mult, drept contestare în bloc a eforturilor literare ale tinerilor. E vorba aici de o exprimare argumentată, susținută coerent de-a lungul mai multor studii docte,

a unei poziții axiologice, a unei diferențe de gust, de viziune și de gândire asupra lumii în general și a literaturii în particular. Cine are altă părere, nu are decât să vină cu o replică peotriva acestui proiect formidabil.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Adrian Dinu Rachieru, *Poeți din Basarabia*, Editura Academiei Române – Editura Știința, București – Chișinău, 2010.
2. Adrian Dinu Rachieru, *Bătălia pentru Basarabia*, Editura Augusta, Timișoara, 2002.
3. Adrian Dinu Rachieru, *McLumea și Cultura Publicitară*, Editura Augusta; Editura Artpress, Timișoara, 2008.

ALIONA GRATI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

ALEXANDRU BURLACU. *TEXISTENȚE*.
Vol. 1. *Drama zborului frânt*. – Chișinău, Elan Poligraf, 2007, 250 p.; *TEXISTENȚE*. Vol. 2. *Scara lui Osiris*. – Chișinău, F.E.-P. Tipografia Centrală, 2008, 232 p.

Scara lui Osiris ori supremația valorilor

În cele două volume de investigații și studii critice reunite sub genericul *Texistențe*, Alexandru Burlacu ia în dezbateră o serie de probleme ce vizează starea generală a prozei contemporane cu universul ei specific de preocupări artistice. Concomitent, sunt examinate unele realizări din poezia și critica literară. Autorul evidențiază un material factologic deosebit de bogat, iar prin interpretările și incursiunile sale analitice cuprinzătoare, creează o imagine adecvată despre creația

lui V. Beșleagă, I. Druță, V. Vasilache, A. Busuioc, V. Ioviță ș.a. Meritul criticului A. Burlacu rezidă în faptul că a reușit să demonstreze autenticitatea artistică a creațiilor mai multor prozatori, dezvăluind dimensiuni estetice capabile să depășească stereotipurile gândirii rudimentare impuse de dogmă, să promoveze valori artistice veritabile.

Cele două volume de *Texistențe* ale lui Alexandru Burlacu demonstrează consecvența unui spirit critic nepărtinitor,